

מערך שיעור כיתה ו'

מהודו ועד כוש – חג הגלות

1. ישנו עם אחד – החברה הפרסית והיהודים

- אפיון החברה הפרסית וחצר המלך אחשוורוש
- מקום היהודים בחברה הפרסית.
- שילוב היהודים בחברה ושמירתם את יהדותם.
- מאפייני גלותיות בסיפור המגילה.

2. דילמות של שמירת זהות והסתרת זהות

- זהות אישית ולאומית – מצבים של הסתרה.
- שמירת זהות והסתרת זהות.

3. מסרי המגילה

- שתי קריאות אפשריות של המגילה.

ישנו עם אחד – היהודים בממלכת פרס

- השיעור מבוסס על קריאת קטעים מהמגילה ושאלות לדיון.

פרק א

א ויהי, בימי אחשורוש: הוא אחשורוש, המלך מהדו ועד-כוש--שבע ועשרים ומאה, מדינה. ב בימים, ההם-- כשבת המלך אחשורוש, על כסא מלכותו, אשר, בשושן הבירה. ג בשנת שלוש, למלכו, עשה משתה, לכל-שריו ועבדיו: חיל פרס ומדי, הפרתמים ושרי המדינות--לפניו. ד בהראתו, את-עשר מלכותו, ואת-יקר, תפארת גדולתו; ימים רבים, שמונים ומאת יום. ה ובמלואת הימים האלה, עשה המלך לכל-העם הנמצאים בשושן הבירה למגדול ועד-קטן משתה--שבעת ימים: בחצר, גנת ביתן המלך. ו חור כרפס ותכלת, אחוז בחבלי-בוץ וארגמן, על-גילי כסף, ועמודי שש; מטות זהב וכסף, על רצפת בהט-ושש--וידר וסחרת. ז והשקות בכלי זהב, וכלים מכלים שונים; ויין מלכות רב, כיד המלך. ח והשתיה כדת, אין אנס: כי-כן יסד המלך, על כל-רב ביתו--לעשות, כרצון איש-ואיש. ט גם ושתי המלכה, עשתה משתה נשים--בית, המלכות, אשר, למלך אחשורוש. י ביום, השביעי, כטוב לב-המלך, ביו--אמר למהומן בזתא חרבונא בגתא ואבגתא, זתר וכרכס, שבעת הסריסים, המשרתים את-פני המלך אחשורוש. יא להביא את-ושתי המלכה, לפני המלך--בכתר מלכות: להראות העמים והשרים את-יפיה, כי-טובת מראה היא.

שאלות

1. כיצד מציין המלך את גדולתו?
2. מה מאפיין את תרבות חצר המלך? איך נראה הארמון? מה עושים האנשים? אילו מנהגים יש להם?
3. מה הם הערכים החשובים בחברה הזו? במה משקיעים?

פרק ב

ה איש יהודי, היה בשושן הבירה; ושמו מרדכי, בן יאיר בן-שמעי בן-קיש--איש ימיני. ו אשר הגלה, מירושלים, עם-הגלה אשר הגלתה, עם יכניה מלך-יהודה--אשר הגלה, נבוכדנצר מלך בבל. ז ויהי אמן את-הדסה, היא אסתר בת-דוד--כי אין לה, אב ואם; והנערה יפת-תאר, וטובת מראה, ובמות אביה ואמה, לקחה מרדכי לו לבת. ח ויהי, בהשמע דבר-המלך ודתו, ובהקבץ נערוֹת רבות אל-שושן הבירה, אל-יד הגי; ותלקח אסתר אל-בית המלך, אל-יד הגי שמר הנשים. ט ותיטב הנערה בעיניו, ותשא חסד לפניו, ויבהל את-תמרוקיה ואת-מנותה לתת לה, ואת שבע הנערות הראיות לתת-לה מבית המלך; וישנה ואת-נערוֹתיה לטוב, בית הנשים. י לא-הגידה אסתר, את-עמה ואת-מולדתה: כי מרדכי צוה עליה, אשר לא-תגיד.

שאלות

1. מה מקורו של מרדכי? מדוע חשוב לציין מאיפה הוא? מי עוד היה בן קיש ומשבט בנימין?
2. כמה פעמים מופיע השורש ג.ל.ה בקטע? מדוע יש חזרה כה רבה?
3. אילו שמות יש לדמויות? מה מקור השם מרדכי? אסתר? מה השם הנוסף של אסתר? למה אין בו שימוש?

מֶרְדֳּכִי- הַמְּכֻנָּה גַם בֶּל (שיבוש אכדי של בעל, האל במיתולוגיה הכנענית והמוזכר גם במקרא), הוא אל מהמיתולוגיה הבבלית, ראש הפנתיאון הבבלי, והאל התומך של העיר בבל.
עֲשֶׂתֶר או אֶשְׁתֶּר- היא המקבילה האכדית לַאֲיִנַּנְּה השומרית ועשתורת השמית. אלת הפריון, האהבה והמין.

שאלות

1. מה מוסיף לנו מידע זה על השמות מרדכי ואסתר? מה מבטאת הבחירה הזו?
2. מדוע מסתירה אסתר את זהותה? מה ניתן ללמוד מכך על מצבם של היהודים בממלכה?

פרק ג'

ב וְכָל-עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר-בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ, כְּרָעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים לְהֶמָּן--כִּי-כֵן, צִוָּה-לוֹ הַמֶּלֶךְ; וּמֶרְדֳּכִי--לֹא יִכְרַע, וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה. ג וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ, אֲשֶׁר-בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ--לְמֶרְדֳּכִי: מַדּוּעַ אַתָּה עוֹבֵר, אֶת מִצְוַת הַמֶּלֶךְ. ד וַיְהִי, בְּאַמְרָם (כְּאַמְרָם) אֵלָיו יוֹם יוֹם, וְלֹא שָׁמַע, אֲלֵיהֶם; וַיְגִידוּ לְהֶמָּן, לְרֹאוֹת הַיַּעֲמָדוֹ דְּבָרֵי מֶרְדֳּכִי--כִי-הִגִּיד לָהֶם, אֲשֶׁר-הוּא יְהוּדִי. ה וַיֵּרָא הֶמָּן--כִּי-אֵין מֶרְדֳּכִי, כֹּרַע וּמִשְׁתַּחֲוֶה לוֹ; וַיִּמְלֵא הֶמָּן, חֲמָה.

שאלות

1. במה שונה מרדכי מכל אנשי החצר?
2. מדוע מרדכי מקפיד על מצווה זו? מה משמעות ההשתחוות?
3. מה ההסבר שנותן מרדכי להתנהגותו?
4. האם לדעתכם נהג מרדכי כשורה? האם שווה לסכן את עצמו ואת עמו בשביל לשמור על זהותו?
5. איך מגיבים האחרים להתנהגותו של מרדכי? מדוע חשוב להם שמרדכי ישתחוה?

וַיִּבְזְזוּ בְּעֵינָיו, לְשַׁלַּח יָד בְּמֶרְדֵּכִי לְבַדּוֹ--כִּי-הִגִּידוּ לוֹ, אֶת-עַם מֶרְדֵּכִי; וַיִּבְקֶשׁ הָמָן, לְהַשְׁמִיד אֶת-כָּל-הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר
בְּכָל-מְלָכוֹת אַחַשְׁוֶרוּשׁ--עַם מֶרְדֵּכִי. ז בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן, הוּא-חֹדֶשׁ נִסָּן, בִּשְׁנַת שְׁתֵּים עָשָׂרָה, לְמֶלֶךְ אַחַשְׁוֶרוּשׁ:
הַפִּיל פֹּר הוּא הַגּוֹרֵל לִפְנֵי הָמָן, מִיּוֹם לְיוֹם וּמִחֹדֶשׁ לְחֹדֶשׁ שְׁנַיִם-עָשָׂר--הוּא-חֹדֶשׁ אֲדָר. {ס}
ח וַיֹּאמֶר הָמָן, לְמֶלֶךְ אַחַשְׁוֶרוּשׁ--יֵשְׁנוּ עִם-אֶחָד מִפְּזָר וּמִפְּרָד בֵּין הָעַמִּים, בְּכָל מְדִינוֹת מְלָכוֹתָהּ; וְדָתִיהֶם שְׁנוֹת
מִכָּל-עַם, וְאֶת-דָּתֵי הַמֶּלֶךְ אֵינָם עֹשִׂים, וְלְמֶלֶךְ אֵין-שׁוּהָ, לְהַנִּיחָם. ט אִם-עַל-הַמֶּלֶךְ טוֹב, יִכְתֹּב לְאַבְדָּם; וְעֲשֶׂרֶת
אֲלָפִים כֶּסֶף-כָּסֶף, אֲשֶׁקּוּל עַל-יְדֵי עֲשֵׂי הַמֶּלָּאכָה, לְהַבִּיא, אֶל-גִּנְזֵי הַמֶּלֶךְ. י וַיִּסֹּר הַמֶּלֶךְ אֶת-טַבַּעְתּוֹ, מֵעַל יָדוֹ;
וַיִּתְּנָהּ, לְהָמָן בֶּן-הַמֶּדְתָּא הָאֲגָגִי--צָרֵר הַיְּהוּדִים. יא וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְהָמָן, הֲכֶסֶף נָתַן לָךְ; וְהָעַם, לַעֲשׂוֹת בּוֹ כְּטוֹב
בְּעֵינֶיךָ.

שאלות

1. מדוע המן מעביר את זעמו לכל העם היהודי? מה הופך את התנגדותו של מרדכי לעניין לאומי?
2. כיצד משכנע המן את אחשוורוש להשמיד את היהודים? מה הטיעונים שלו?
3. מה ניתן ללמוד על חייהם של היהודים בממלכת פרס מדברי המן? איך ואיפה הם חיים? אילו מנהגים וחוקים יש להם?

דיון מסכם

1. מה מצבם ומעמדם של היהודים בממלכת אחשוורוש?
2. באילו תחומים משתלבים היהודים בחברה הכללית (שמות, לבוש, מראה)?
3. במה היהודים שומרים על זהותם? (מצוות השתחוות)
4. אילו דברים נראים לכם מרכזיים, באופן שלא הייתם מוכנים לשנות אפילו אם תסכנו את עצמכם?
5. היכן מוזכרת א"י במגילה? באיזה הקשר? (אינה מוזכרת, רק ירושלים מוזכרת כמקום מוצאו של מרדכי)
6. אילו מאפיינים של חברה גלותית יש ליהודים בממלכת אחשוורוש?
7. במה דומה ובמה שונה מצב זה מהמצב של יהודים בגולה היום?

שמירת זהות והסתרת זהות

השיעור נפתח בקריאת מקורות קצרים לצד שאלות לדיון.
בהמשכו, מתוארים מצבים הסתרת זהות, לטובת המחשת דילמות של שמירת זהות והסתרת זהות.

לא-הגידה אסתר, את-עמה ואת-מולדתה: כי מרדכי צוה עליה, אשר לא-תגיד. (פרק ב' פסוק י)
ויהי, באמרם (כאמרם) אליו יום יום, ולא שמע, אליהם; ויגידו להמן, לראות היעמדו דברי מרדכי--כי-הגיד להם,
אשר-הוא יהודי. (פרק ג פסוק ד)

מרדכי מורה לאסתר להסתיר את זהותה, אך הוא בעצמו מגלה את היותו יהודי.

שאלות

1. מדוע נוהג מרדכי שונה ממה שהוא מורה לאסתר?
2. איזו דרך עדיפה בעיניכם ומתי?

משה מנדלסון, פילוסוף יהודי בתקופת ההשכלה בגרמניה 1729-1786 תבע את הביטוי: 'היה יהודי בביתך ואדם בצאתך'. 'קבלו הנימוסים (מנהגים) ואת החוקה של הארץ שאתם גרים בה, אבל החזיקו בכל עוז בדת אבותיכם. שאו את משאות שתיהן ככל אשר כוחכם.'

שאלות

1. כיצד מציע מנדלסון לפתור את בעיית היהודי בגולה?
2. כיצד הוא מציע להשתלב ואיך לשמור על הזהות?
3. מה היתרונות והחסרונות של הגישה הזו?

הסתרת זהות - תיאורי מצב

יצאתם למשלחת מפגשי נוער בטורקיה. לאור המצב המתוח בין המדינות מנחים אתכם לא להפגין את זהותכם הישראלית: לא לדבר בעברית ברחוב ולא להסתובב עם כתובות או סמלים ישראליים. חלק מחברי המשלחת חושבים שלא צריך לנסוע בתנאים האלו, "אם לא רוצים אותנו אז אין מה לבוא" אמר אלון. "אבל זו בדיוק מטרת המשלחת ליצור הכרות והדברות" טענה אלה.

מה את/ה חושב/ת? האם עליך להסכים לתנאים של הסתרת הזהות או לוותר על הנסיעה?

אחיק מטייל בחו"ל הוא מספר לך שפגש מטייל מכווית, הם התיידדו והמטייל הכווייתי הציע לו לטייל יחד ברכב שלו. אחיק רוצה לטייל עימו אבל הוא חושש לספר לו שהוא ישראלי, כי הוא ינתק עימו קשר. מצד שני אם לא יספר זה יתגלה במהלך הטיול, מהחפצים שברשותו, שכתוב עליהם בעברית או משיחות שישמע.

מה תיעץ/י לאחיק. האם עליו להסתיר את זהותו או לספר לידיד ולהסתכן באיבוד ההזדמנות?

כל החברים שלך אוהדים את קבוצת הכדורגל בית"ר ירושלים. אתה וכל משפחתך אוהדים שרופים של הפועל ת"א. החברים צופים במשחקים יחד, אתה משתדל לא לצפות איתם כדי לא לגרום לצעקות ועלבונות. חלק מחברייך אפילו לא יודעים שאתה אוהד קבוצה יריבה. בקרוב מתקיים משחק חשוב בין שתי הקבוצות. לאחד מחברייך יש כרטיס עודף למשחק ביציע של בית"ר.

מה תעשה/ תעשי? האם תלך/י איתו? האם תשב/י ביציע הקבוצה היריבה? האם תסתיר/י את רגשותיך בזמן המשחק או תביע/י אותם למרות הקהל שסביבך?

רונית חברתך היא נערה דתייה שלומדת איתך בבי"ס ממלכתי. יש לה חבר מהכיתה המקבילה, חילוני. היא חוששת לגלות בבית שהיא יוצאת עם אורי ושהוא חילוני, היא חוששת מהתגובה של הוריה ומשפחתה. מסיבת יום ההולדת שלה מתקרבת ואורי מצפה שתזמין אותו למסיבה בביתה, אבל כך יתגלה הסוד, או שתאלץ לבקש מאורי להסתיר את חברותם. רונית מתייעצת איתך מה לעשות.

מה תיעץ/י לה? האם עליה לגלות את הדבר למשפחתה ולהסתכן בכעס ואפילו באיסור על הקשר? או שעליה לבקש מאורי להסתיר את הקשר ביניהם ולהסתכן בכך שהוא יכעס או יסרב?

דין

1. מתי כדאי לשמור על הזהות ומתי רצוי להתאים עצמך לסביבה?
2. מה הקריטריונים לפיהם הכרעתם בין הסתרת הזהות להצגתה?
3. האם יש הבדל בין זהות לאומית לזהות אחרת כמו קבוצת השתייכות? אוהדי ספורט?

סיכום

אחד המאפיינים הבולטים של הגלות הוא הצורך להשתלב בחברה שאינה יהודית והדילמה במה לשמור על הזהות, ובמה להתאים עצמך לסביבה. אין זה המאפיין היחיד של הגלות. הגלות היא גם תלות באחרים וחוסר עצמאות. מרדכי ואסתר הצליחו לתמרן את השלטון ולהציל את עמם, אבל אי-אפשר להבטיח הצלה כזו כאשר נמצאים תלות בשליטים אחרים.

מה המסר של מגילת אסתר?

מהלך השיעור

1. פתיחה – סיפור מגילת אסתר שונה מיתר ספרי התנ"ך בשני מרכיבים: א. הסיפור מתרחש בגלות, לא בארץ ישראל, ולא בדרך אליה; ארץ ישראל לא מוזכרת בסיפור. רק ירושלים מוזכרת במגילה, כתיאור מקום מוצאו של מרדכי. ב. אלוהים אינו מוזכר בסיפור. יש המפרשים את אזהרתו של מרדכי לאסתר כרמיזה על ההשגחה האלוהית.

- מדוע לדעתכם/הוכנס לתנ"ך ספר שאין בו איזכור לארץ ישראל או למעשי האל או תורתו?
- מהם המסרים בסיפור להבנתכם/מה המסר המרכזי?

2. הסבר: ניתן לקרוא את הסיפור בשני אופנים:

- חיוב הגלות – ההשגחה האלוהית נמצאת בכל מקום. אפילו בתנאים הקשים ביותר של הסתתרות ואיום ההשמדה, מצליח עם ישראל לשרוד. כל עוד אנו נאמנים ומתווכחים אנחנו יכולים לחיות בכל מקום, להתמודד עם כל שלטון.
- שלילת הגלות – הסיפור הוא אזהרה למה עשוי לקרות לעם ישראל בגולה, מה עשוי לקרות אם לא ייקח אחריות לגורלו וישב בארצו תחת שלטון עצמי. במקרה זה הצליחו מרדכי ואסתר למנוע את האסון בתחבולות, אך אין ערובה שהצלחה זו תמשיך. בתוך ההצלחה חיייהם של היהודים בממלכת פרס אינם חיים מלאים כי הם אינם יכולים לבטא את דתם ותרבותם.

דיון

- איזה מסר משני המסרים נראה לכם נכון יותר?
- האם עלינו להתנגד לחיים בגלות גם היום?
- האם יש ערך לחיים בארץ ישראל ובמדינת ישראל או שאנחנו כאן רק כי נולדנו כאן?
- האם צריך לנסות ולהביא את היהודים החיים בגולה לארץ? מדוע? אם טוב להם והם חשים בטוחים וחיים חיי שפע בארצותיהם למה לעלות?

סיום למיטיבי לכת

מן המשעול / יוסף חיים ברנר

צעקתנו אחת היא: ארץ-מולדת אין לנו, היהודים. ובלי ארץ חיינו אינם חיים... גיטו – זהו מקום, שהעבודה היסודית אינה נעשית ואינה ניתנת להיעשות על ידינו, ולפיכך אין אנחנו קשורים אליו, אין אנחנו יכולים להיות קשורים אליו, לפיכך אין הוא יכול להיות למולדתנו, לפיכך אי-אפשר לנו לבלי להרגיש, כי זרים אנו בו... ואם עוד יש תקווה, כי נשתחרר בזמן מן הזמנים מקללת הגיטו, ואפילו במקצת, ואפילו חלק קטן שבקטנים מעמנו, הנה אין דבר זה אפשרי אלא על ידי מהפכה שרשית בחיינו, בתכונתנו, על ידי יצירת עבודה עברית על קרקע השייך לנו...

1. מה הוא גטו? מה מגדיר אותו?
2. מה גורם להרגשת זרות? וחוסר חיבור?
3. מה היא התקווה לשחרור מהגטו? האם מספיק להגיע לארץ ישראל?
4. איזו מהפיכה צריך לעשות באופי?
5. האם לדעתכם אנחנו היום במצב של גטו או במצב של שחרור? האם יש לנו עבודה עברית על קרקע משלנו? (מי עובד בחממות, ובחקלאות בכלל? מי עובד בבנין בארץ? ובסיעוד וטיפול בקשישים?)

